

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

† ΙΩΑΝΝΗΣ Β. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (1875-1957)

Τὴν 23^{ην} Μαΐου 1957 ἀπέθανε καὶ τὴν ἐπομένην ἐκηδεύθη ἐν Ἀθήναις ὁ ὁμότιμος καθηγητὴς τῆς Μεσαιωνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἰωάννης Β. Παπαδόπουλος. Ὁ μεταστάς καθηγητὴς ἐγεννήθη ἐκ πατρὸς Βασιλείου Παπαδοπούλου ἱατροῦ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς τὸ Πικρίδιον τοῦ Κερατίου κόλπου ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὸ 1875, ὅπου καὶ ἐσπούδασε τὸ πρῶτον. Ἀδελφὴ του ὑπῆρξεν ἡ γνωστοτάτη διηγηματογράφος Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου (1868-1906), ἡ ὁποία ὑπηρέτησεν εἰς διαφόρους ἑλληνικὰς οἰκογενεὰς τῆς Πόλεως καὶ τοῦ ἔξωτερικοῦ ὥς οἰκοδιδάσκαλος. Τῇ ὑποστηρίξει τῆς ἀδελφῆς του ἐστάλη ὁ νεαρὸς Τζαννῆς (οὕτως ἦτο γνωστὸς) εἰς Παρισίους διὰ νὰ σπουδάσῃ φιλολογίαν. Ἐκεῖ ἐμαθήτευσεν καὶ παρ' ἄλλοις καὶ παρὰ τῷ ἀκμάζοντι τότε Charles Diehl († 1944), τοῦ ὁποίου διετήρησε ζωηροτάτην τὴν ἀνάμνησιν. Ἐπανελθὼν ὑπηρέτησεν εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν ὥς καθηγητὴς. Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ καὶ αἱ ἐπακολουθήσασαι δυσχέρειαι εὗρον τὸν Παπαδόπουλον μέλος τοῦ Μεικτοῦ Συμβουλίου καὶ πρόεδρον (τὸν ὕστατον) τοῦ περιφήμου ἐκείνου Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ δὲ λογιώτατος οἶκουμ. πατριάρχης Βασίλειος ὁ Β' ἀπὸ Ἀγχιάλου (Γεωργιάδης), ἀπένειμεν αὐτῷ διὰ πιττακίου τὸ ὄφρικιον τοῦ ἄρχοντος Μεγάλου ὑπομνηματογράφου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας (1924). Ἀλλ' οἱ Τούρκοι διέλυσαν τὸν Σύλλογον, μετέφεραν τὴν βιβλιοθήκην του εἰς Ἀγκυραν καὶ ὑπέβλεπον τὸν πρόεδρον. Ὁ Παπαδόπουλος κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἅμα τῇ συστάσει τοῦ Πανεπ. Θεσσαλονίκης (1926) διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Μεσαιωνικῆς Φιλολογίας. Ἦτο παρ' ἡμῖν ὁ πρῶτος καὶ μόνος μέχρι τότε βυζαντινολόγος μὴ νεοελληνιστὴς, ἀφωσιωμένος εἰς τὴν μελέτην τῆς Μέσης Ἑλληνικῆς Γραμματείας. Πράγματι εἶχε δημοσιεύσει τὴν διδακτορικὴν του διατριβήν: Théodore II Lascaris imperateur de Nicée (1908), ἡ ὁποία ἔσχε μίαν ἀτελῆ μετάφρασιν καὶ ἑλληνιστὴ (ἔκδοσις «Ἑλληνισμοῦ», ἐν Ἀθήναις 1909) καὶ μίαν ἱστοριοφιλολογικὴν πραγματείαν περὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει περιφήμου ναοῦ τῶν Βλαχερνῶν (Le palais et l'églises des Blachernes, Ἀθῆναι 1928). Γενόμενος καθηγητὴς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἡσχολήθη περὶ δύο κυρίως θέματα: α') Μὲ τὸν Γεώργιον Χιονιάδην, ἀστρονόμον καὶ ἐπίσκοπον, τοῦ ὁποίου ἐξέδωκε τὰς ἐπιστολάς (Ἑπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπ. Θεσ-

σαλονίκης, τόμος Α', 1927, σσ. 151-204, ἀνάτυπον 1929, σσ. 54 + 3 πίν.)¹. β') Μὲ τὸν ἱστοριογράφον τῆς ἀλώσεως Γεώργιον Σφραντζῆν, τοῦ ὁποίου ἤρχισεν ἐκδίδων τὸ *Chronicon Majus* (*Bibliotheca Teubneriana* Α', 1935). Ὡς γνωστόν, ὁ Γεώργιος Φραντζῆς (ὡς ἦτο γνωστός παλαιότερον καὶ ὡς ἐπέμενε λέγων καὶ γράφων αὐτὸν ὁ ἀείμν. Παπαδόπουλος), ἔγραψε τὸ Χρονικὸν αὐτοῦ (ἱστορίαν τῆς ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἰδίᾳ) ὑπὸ δύο μορφάς, μίαν δημωδεστέραν καὶ σύντομον (*Chronicon Minus*) καὶ ἑτέραν ἐκτενεστέραν καὶ λογιωτέραν (*Chronicon Majus*). Ὁ Παπ. ἤρχισεν ἐκδίδων κριτικῶς τὸ *Majus*, ἀλλ' ὁ ἐπελθὼν πόλεμος καὶ τὸ γῆρας ἀνέκοψαν τὴν ἐργασίαν του. Παραλλήλως ἐδημοσίευσεν δεκάδα μελετῶν καὶ ἀνακοινώσεων διὰ τῶν ὁποίων ἀπέδειξεν ὅτι τὸ *Majus* ἦτο πλαστογραφημένον καὶ ὁ ἀληθὴς Σφραντζῆς εὗρίσκετο εἰς τὸ *Minus*. Τὴν ἄποψιν ταύτην ὑπεστήριξε τὸ πρῶτον εἰς τὸ Δ' Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον ἐν Σόφια (1934), ὅπου αὕτη ἔπесεν ὡς δυσάρεστος βόμβα. Ἀργότερον ἡ ἄποψις αὕτη ἐπεκράτησεν.

Ὁ Παπαδ. ὑπηρέτησεν ἐν Θεσσαλονίκῃ μέχρι τοῦ 1938, ὅτε παρητήθη. Μολοντί δ' ἐξελέγη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1939 καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις (ἔχων τὸν γράφοντα συνυποψήφιον!), δὲν διωρίσθη ὑπὸ τῆς δικτατορίας Μεταξᾶ, σφοδρῶς ἀντιδράσαντος τοῦ φιλολογικῶς ἀντιφερομένου πρὸς αὐτὸν καὶ τὰς ἐκδόσεις του ἐπικρίναντος ἀείμν. συναδέλφου του Χ. Χ. Χαριτωνίδου². Ὁ Παπαδ. ἔμεινεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἰδιωτεύων, ἀπεσύρθη δ' εἰς Νέαν Σμύρνην, ὅπου εἶχε μικρὰν οἰκίαν καὶ ἔζη τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του καὶ τοὺς μαθητάς του. Διετέλεσε μέλος τοῦ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν (1948-1954), εἰς τὴν Ἑπετηρίδα τῆς ὁποίας ἱκανὰ ἐδημοσίευσεν, σύντομα συνήθως. Ἐδημοσίευσεν ἱστορικὴν πραγματείαν «Ἡ Κρήτη ὑπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς» (ἐν Ἀθήναις 1948)³, εἰς τὴν ὁποίαν ὠρμήθη τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ Σφραντζῆ, τὸ δὲ ἐξ ὧν ἐγὼ περὶ τοῦ θέματος εἶχον δημοσιεύσει καὶ ἀνακοινώσαι. Ἡ ἔκδοσις τοῦ βιβλίου τούτου (ἀμελέστατα γενομένη ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, πρὸς μεγάλην θλίψιν τοῦ συγγραφέως), ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ συνδεθῶμεν. Ὁ Παπαδ. μ' ἐνθουσιασμόν ἐδέχθη καὶ ἔκρινε τὸ βιβλίον μου περὶ Ἰωσήφ Βρυννίου (1947) καὶ τὴν ἐκλογὴν μου ὡς τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Βυζ. Φιλολογίας (1949), λόγῳ δὲ καὶ ἔργῳ μὲ ὑπεστήριξεν ἔκτοτε, ἐμὲ καὶ τοὺς μαθητάς μου. Εἶχε δὲ πρὸς τοῦτο καταλλήλους εὐκαιρίας, ἅτε δημοσιογραφῶν τακτικῶς διὰ τῆς ἐφ. «Ἔθνος»

1. Μία ἐκ τῶν ἐπιστολῶν ἐτυπώθη εἰς τὸν τόμον I τῶν *Mélanges Charles Diehl*, Paris 1930, σσ. 257-262: Une lettre de Grégoire Chioniadès, évêque de Tabriz (Rapports entre Byzance et les Mongols de Perse).

2. Πρβλ. τὴν ἐπίκρισιν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Χιονιάδου ἐν Ἐπ. Φιλ. Σχ. Π. Θεσσ. Α', σσ. 260-280. Καὶ περὶ Σφραντζῆ πολλαχοῦ ἐσημείωσεν ὁ ἀείμν. Χ. Χ. Χαριτωνίδης.

3. Κρίσις ὑπὸ Μ. Παρλαμᾶ ἐν Κρ. Χρ. Β', 1948, σσ. 577-583.

τῆς πρωτεύουσας. Μᾶς ἐνίσχυσεν οἰκονομικῶς διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Β' τόμου τῶν Ὑμνων Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ (ἐν Ἀθ. 1954), τὸν ὁποῖον εὐγνωμονοῦντες οἱ συνεργάται τῷ ἀφιερώσαμεν.

Ἡ μόνωσις, ἡ ἀσθένεια, τὸ γῆρας (διατηρῆσαν παρὰ ταῦτα ἀλώβητα τὴν γαλατικὴν εὐγένειαν, τὴν κωνσταντινουπολιτικὴν προσήνειαν καὶ τὴν φαναριωτικὴν εὐστροφίαν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνδρός) ἐμάραναν τὸν Παπαδ., ὁ ὁποῖος ἐλησμονήθη εἰς Ν. Σμύρνην μέχρι σημείου πολλοὶ νὰ ἐκπλαγοῦν ὅταν εἶδον τὴν ἀφιέρωσίν μας τῷ 1954, διότι ἐθεώρουν αὐτὸν ἀποθανόντα! Δὲν ἔλειψαν αἱ πικρίαι τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἐνεκαρτέρει ὅμως χριστιανικώτατα, ἐμψυχούμενος ἀπὸ ὀλίγους μαθητὰς καὶ φίλους ὡς ὁ κ. Εὐελπίδης Λιβεριάδης. Ἀφοῦ πρῶτον ἀνετύπωσε τὰ διηγήματα τῆς ἀδελφῆς του (Ἀθῆναι 1954), πρᾶγμα εἰς τὸ ὁποῖον τὸν ἐβοηθήσαμεν ὁ ὑποφαινόμενος καὶ ὁ βοηθός μου νέος φιλόλογος κ. Διον. Ρούσσας (τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποiei ὡς γραμματέα), ἀνέθεσεν ἐσχάτως εἰς τὸν διδ. κ. Ὁδ. Λαμπίδην τὴν συναγωγὴν καὶ τύπωσιν τῶν γαλλιστὶ καὶ ἁ. ὑπ' αὐτοῦ γραφέντων, εἰς μικρὸν τόμον μὴ κυκλοφορήσαντα, πρὸ τοῦ θανάτου του¹.

Ὡς πρὸς τὰ σημειώματά του διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Σφραντζῆ (καὶ δὴ τοῦ β' τόμου), ἀπέβλεψεν εἰς τὸν νέον Γάλλον (διαμαρτυρούμενον ὡς ὁ Diehl!) κ. Jacques Bompaire, καθηγητὴν ἐν Rennes, βυζαντινολόγον, ἀθετήσαντα ἐπιτυχῶς τμήμα τοῦ ἱστοριογράφου τούτου. Ὁ κ. Bompaire μ' ἐβεβαίωσεν ἐσχάτως ὅτι παρέλαβε τὰ σχετικὰ σημειώματα κλπ. καὶ ὅτι μετὰ τριετίαν ἐλπίζει νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἔκδοσιν διὰ τῆς Collection Budé τῶν Παρισίων (ἐπανεκδίδων καὶ τὸν Α' τόμον).

Ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ ἔργον του, ὁ Παπ. δὲν ἔγραψε πολλὰ ὡς ὁ Σπ. Λάμπρος ἢ ὁ Ν. Βέης ἢ σπουδαῖα τόσον ὅσον ὁ Κ. Ἀμαντος. Ἐξ ἄλλου ἡ φιλολογικὴ του κατάρτισις ὑστέρει, ὥστε αἱ ἐκδόσεις του δὲν ἦσαν ἄψογοι. Ἀλλ' ἡ προσφορά του εἰς τὸν Σφραντζῆν εἶναι σπουδαία καὶ πάντοτε ὠφέλιμος. Ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, οὗτος ἦτο πρᾶος, εὐγενικὸς καὶ φιλόφρων, τρέφων βαθὺν σεβασμὸν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν παράδοσιν, καὶ θερμὰ αἰσθήματα (ἐκδηλούμενα πολλάκις διὰ δακρύων) διὰ τὸ ἔθνος, τὸ ἐλεύθερον καὶ τὸ δουλεῦον. Χάριν αὐτοῦ διέθηκε τὸν βίον, διδάσκων, γράφων, ὁμιλῶν, ἐνθουσιῶν. Ἡ μνήμη του ἔσται ἄληστος².

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

1. Ἰ. Β. Παπαδοπούλου, Αἱ περὶ τοῦ Γεωργίου Σφραντζῆ διατριβαί. Ἐκδίδονται ἐπιμελείᾳ Ὁδυσσεὺς Λαμπίδου, Δ Φ., Ἀθῆναι 1957, 80, σσ. 125 (+ 3). Τὸ βιβλίον τοῦτο, περιελθὸν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δημοσίου (διότι ὁ Παπ. ἀπέθανεν ἄνευ κληρονόμων καὶ διαθήκης) ἐλάχιστα ἐκυκλοφορήθη.

2. Σημειῶ ἐδῶ καὶ τὸ σπανιώτερον δημοσίευμα τοῦ Παπ.: Recherches Byzantines. A. Les citernes à ciel ouvert et le fossé des murailles de Byzance par Jean B. Papadopoulos, Constantinople 1919, 80 μέγα, σσ. 8.